

Samenvatting

In de notitie 'Naar een modern migratiebeleid' (2006) van het tweede kabinet-Balkenende is een aanzet gegeven tot herziening van het reguliere migratiebeleid. De belangrijkste wijzigingen die in deze notitie worden voorgesteld, hebben vooral betrekking op de uitgangspunten en de handhaving van het beleid, en niet zozeer op de toelatingsgronden voor reguliere migranten. Zo wordt als aanvulling op de restrictieve toelating van laaggeschoolde arbeidsmigranten, een meer uitnodigend beleid ten aanzien van kennis- en hoogwaardige arbeidsmigranten voorgesteld. De toelating van kennismigranten vindt al sinds oktober 2004 op grond van de zogenoemde Kennismigrantenregeling plaats, die een versnelde toelatingsprocedure biedt voor hoogopgeleide arbeidsmigranten. Nieuw in de kabinetsnotitie is evenwel het voorstel dat werkgevers van kennismigranten bij de handhaving van het beleid een grotere verantwoordelijkheid krijgen toebedeeld.

Bij de parlementaire behandeling van de kabinetsnotitie is in de Tweede Kamer de vraag gesteld of in de vormgeving van het beleid niet voorbij is gegaan aan een mogelijke *gender-bias* in het arbeidsmigratiebeleid en aan de relatie tussen arbeids- en gezinsmigratie. Daarop is aan de Tweede Kamer toegezegd hiernaar een onderzoek te laten verrichten. In dit onderzoek stonden de volgende vragen centraal:

- 1 Welke redenen zijn te geven voor het feit dat meer mannelijke dan vrouwelijke arbeidsmigranten naar Nederland komen?
- 2 In welke mate leidt recente arbeidsmigratie tot gezinsmigratie, en in hoeverre draagt deze gezinsmigratie ertoe bij dat arbeidsmigranten langer in Nederland blijven?
- 3 Hoe is het gesteld met de economische integratie van recente arbeidsmigranten en hun gezinsleden?

Geraadpleegde bronnen

Voor de beantwoording van bovenstaande vragen zijn verschillende bronnen gebruikt. Ten eerste is de instroom van arbeidsmigranten in kaart gebracht op basis van migratiegegevens van het CBS over de jaren 2000 tot en met 2007. Daarnaast is op basis van gegevens van respectievelijk de IND en het UWV nagegaan in hoeverre arbeidsmigranten uit derde landen in de jaren 2005 tot en met 2008 via hetzij de Kennismigrantenregeling, hetzij de TWV-procedure, naar Nederland zijn gekomen. Verder is de gezinsmigratie volgend op de overkomst van recente arbeidsmigranten en de participatie van de arbeidsmigranten en hun gezinsleden op de Nederlandse arbeidsmarkt in kaart gebracht op basis van gegevens uit het SSB van het CBS over de jaren 2000 tot en met 2006.

Seksespecifieke instroom van arbeidsmigranten in Nederland

In het eerste deel van dit rapport wordt de instroom van vrouwelijke arbeidsmigranten vergeleken met die van mannelijke arbeidsmigranten. Uit de migratiegegevens van het CBS blijkt dat in de jaren 2000 tot en met

2007 uit vrijwel alle herkomstlanden *minder* vrouwelijke dan mannelijke arbeidsmigranten naar Nederland kwamen. Gemiddeld was een derde van alle arbeidsmigranten die naar Nederland kwamen vrouw. Onder arbeidsmigranten uit de EU en EVA-landen, waar in 2007 bijna driekwart van de arbeidsmigranten uit afkomstig was, was het aandeel vrouwen groter dan onder arbeidsmigranten uit derde landen, namelijk gemiddeld 36% versus 26%.

Uit een vergelijking van de instroomgegevens met die van enkele andere westerse landen blijkt dat het aandeel vrouwen in de arbeidsmigranteninstroom naar Nederland, in de periode 2000 tot en met 2007, over het geheel genomen iets groter was dan in Canada, Denemarken en Zweden, al zijn daarbij wel enkele opmerkingen te plaatsen. Zo worden in de instroomgegevens van Denemarken en Zweden arbeidsmigranten uit de *Nordic countries* (Denemarken, Finland, IJsland, Noorwegen en Zweden) niet meegenomen, terwijl daarvan waarschijnlijk een relatief aanzienlijk deel vrouw is, waardoor het gemiddelde aandeel vrouwen in de arbeidsmigranteninstroom in deze landen nagenoeg gelijk of iets groter zal zijn dan het aandeel vrouwen in de arbeidsmigratie naar Nederland. In de instroomgegevens van Canada zijn enerzijds ook de zogenoemde *live-in caregivers* inbegrepen; een toelatingsgrond waaronder merendeels vrouwelijke arbeidsmigranten worden toegelaten, en die in Nederland niet bestaat. Anderzijds is de instroom van vrouwelijke arbeidsmigranten in Canada vanaf 2002 consequent licht toegenomen, wat waarschijnlijk komt doordat sindsdien aandacht wordt geschonken aan het ondervangen van seksegerelateerde aspecten in het immigratiebeleid.

Mogelijke redenen voor het aandeel vrouwen onder arbeidsmigranten

Aan de hand van een inventarisatie van wetenschappelijke literatuur over mogelijke oorzaken van verschillen in de sociale positie en het migratiegedrag van mannen en vrouwen, worden in dit onderzoek de volgende factoren belicht die reden zouden kunnen zijn voor het feit dat naar Nederland minder vrouwelijke dan mannelijke arbeidsmigranten komen:

- 1 het genderpatroon op hetzij de Nederlandse arbeidsmarkt, hetzij de arbeidsmarkten in de landen van herkomst; en
- 2 de rechten die gezinsleden van arbeidsmigranten in Nederland genieten (in het bijzonder het recht om te werken).

Genderpatronen

In het onderzoek is op basis van gegevens uit het SSB in kaart gebracht in welke sectoren van de Nederlandse arbeidsmarkt de arbeidsmigranten werkzaam waren die in de jaren 2000 tot en met 2005 naar Nederland migreerden. De analyse had betrekking op in totaal 70.464 arbeidsmigranten, waarvan 31% vrouw was. Het aandeel vrouwelijke (ten opzichte van het aandeel mannelijke) arbeidsmigranten was het grootst in de sector 'Openbaar bestuur, onderwijs, zorg en welzijn' (46%) en het

kleinst in sector 'Delfstoffen, industrie, energie en bouw' (18%). In de 'Landbouw, bosbouw en visserij', 'Zakelijke dienstverlening en IT' en in de 'overige' sectoren lag het aandeel vrouwelijke arbeidsmigranten rond het gemiddelde van 31%.

De man/vrouw-verhouding onder arbeidsmigranten is vervolgens per arbeidsmarktsector vergeleken met de man/vrouw-verhouding onder werknemers. Daaruit bleek dat het aandeel vrouwelijke werknemers dat in een arbeidsmarktsector werkzaam is in zekere zin een maatstaf vormt voor het maximale aandeel vrouwelijke arbeidsmigranten. In geen van de sectoren was namelijk het gemiddelde aandeel vrouwelijke arbeidsmigranten groter dan het aandeel vrouwelijke werknemers. Alleen in de 'Landbouw, bosbouw en visserij' en in de sector 'Delfstoffen, industrie, energie en bouw' was het gemiddelde aandeel vrouwelijke arbeidsmigranten gelijk aan het aandeel vrouwelijke werknemers.

Het aandeel vrouwelijke arbeidsmigranten in de genoemde arbeidsmarktsectoren verschilde evenwel al naargelang de regio en het land van herkomst. Het aandeel vrouwen onder arbeidsmigranten uit EU-16 en EVA-landen was bijvoorbeeld in alle sectoren groter dan het gemiddelde aandeel vrouwelijke arbeidsmigranten in de betreffende arbeidsmarktsectoren, terwijl onder arbeidsmigranten uit derde landen het aandeel vrouwen kleiner was dan gemiddeld. Bij de overkomst van vrouwelijke arbeidsmigranten speelt dan ook zeer waarschijnlijk, behalve het genderpatroon op de Nederlandse arbeidsmarkt, ook het genderpatroon op de arbeidsmarkt in de landen van herkomst een rol.

In het onderzoek wordt het genderpatroon op de arbeidsmarkt in acht herkomstlanden beschreven, te weten: Duitsland, Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk, Polen, de Verenigde Staten, Japan, China en India. Daaruit volgt dat in de onderzochte Aziatische herkomstlanden (Japan, China en India) vrouwen veelal laaggekwalificeerde arbeid verrichten, terwijl mannen de hogere en beter betaalde functies vervullen. In die landen wordt het ongebruikelijk gevonden dat vrouwen zich persoonlijk ontwikkelen en een carrière nastreven; van hen wordt in de eerste plaats verwacht zorg te dragen voor het huishouden en de opvoeding van kinderen. Het is daarom niet verwonderlijk dat onder arbeidsmigranten uit bijvoorbeeld India en Japan het aandeel vrouwen relatief klein bleek te zijn. Om als arbeidsmigrant naar Nederland te komen, geldt voor personen uit derde landen immers als voorwaarde dat men een bepaald inkomen verdient en/of werkzaam is in de wetenschap (Kennismigrantenregeling), of dat voor de betreffende functie geen arbeidsaanbod uit de EU-landen beschikbaar is (TWV-procedure). Gegeven de sociaal-maatschappelijke positie van vrouwen in genoemde Aziatische landen zullen zij minder snel dan mannen uit het betreffende herkomstland aan één van deze voorwaarden kunnen voldoen. In andere, voornamelijk westerse landen daarentegen komt de arbeidsmarktpositie van vrouwen juist grotendeels overeen met die in Nederland. Zo hebben in Duitsland,

Frankrijk en de Verenigde Staten vrouwen in vergelijkbare mate als mannen een (hogere) opleiding genoten en is in deze landen de arbeidsparticipatie van vrouwen zelfs iets hoger dan in Nederland. Vrouwelijke arbeidsmigranten uit deze landen voldoen daardoor eerder dan vrouwen uit de onderzochte Aziatische landen aan de kwalificaties die voor toelating als arbeidsmigrant in Nederland nodig zijn. Onder arbeidsmigranten uit de Verenigde Staten was evenwel in alle sectoren het aandeel vrouwen kleiner dan onder arbeidsmigranten uit Duitsland en Frankrijk. Dit doet vermoeden dat naast genderpatronen op de arbeidsmarkt ook de rechten van gezinsleden van arbeidsmigranten van invloed zijn op de instroom van vrouwelijke arbeidsmigranten.

De rechten van gezinsleden van arbeidsmigranten

Een factor die eveneens van invloed zou kunnen zijn op de instroom van vrouwelijke arbeidsmigranten is het arbeidsmigratiebeleid en, meer specifiek, de voorwaarde die de Nederlandse overheid stelt aan het recht van de partner van een TWV-plichtige arbeidsmigrant om in Nederland te werken. Wil de partner van een TWV-plichtige arbeidsmigrant in Nederland werken, dan dient de werkgever over een door het UWV Werkbedrijf afgegeven TWV te beschikken. Deze voorwaarde zou vooral (de partner van) potentiële vrouwelijke arbeidsmigranten uit derde landen ervan kunnen weerhouden om te migreren, aangezien vrouwen, vaker dan mannen, een partner hebben die het niet mogen verrichten van arbeid in het land van bestemming als een belangrijke belemmering ziet om mee te migreren. Het aandeel vrouwen onder arbeidsmigranten die geen TWV nodig hebben zou daarom wel eens groter kunnen zijn dan onder TWV-plichtige arbeidsmigranten, omdat van de vrouwelijke arbeidsmigranten uit niet-TWV-plichtige landen een groter deel met gezin naar Nederland is gekomen dan van de vrouwelijke arbeidsmigranten uit TWV-plichtige landen.

Om deze veronderstelling te toetsen zijn de arbeidsmigranten die in de jaren 2000 tot en met 2005 naar Nederland kwamen op basis van hun nationaliteit ingedeeld naar regio van herkomst: EU-16 en EVA-landen, MOE-landen en derde landen. Op arbeidsmigranten uit de drie regio's en hun gezinsleden waren in de jaren 2000 tot en met 2005 andere regels van toepassing wat betreft respectievelijk het recht op gezinshereniging en het recht om in Nederland te werken. Het onderscheid dat in het arbeidsmigratiebeleid tussen de regio's van herkomst werd (en wordt) gemaakt, bleek tot uiting te komen in de mate waarin vrouwelijke arbeidsmigranten met hun gezin naar Nederland kwamen. Uit het onderzoek komt naar voren dat onder arbeidsmigranten uit de EU-16 en EVA-landen niet alleen het aandeel vrouwen groter was dan onder arbeidsmigranten uit derde landen; ook bleek onder arbeidsmigranten uit de EU-16 en EVA-landen het aandeel vrouwen dat met gezin naar Nederland migreerde groter dan onder arbeidsmigranten uit derde landen. Aldus lijkt de voorwaarde die in

het arbeidsmigratiebeleid wordt verbonden aan de tewerkstelling van de partner van TWV-plichtige arbeidsmigranten in zekere mate de instroom van vooral vrouwelijke TWV-plichtige arbeidsmigranten uit derde landen te beperken. Bij arbeidsmigranten uit de MOE-landen die in de periode 2000 tot en met 2005 eveneens nog veelal via de TWV-procedure naar Nederland kwamen, had de daaraan gerelateerde beperking voor de partner van de arbeidsmigrant echter geen zichtbaar effect op de instroom van vrouwelijke arbeidsmigranten. Waarschijnlijk heeft in dit geval het voorkeursbeleid, dat in die periode op arbeidsmigranten uit de MOE-8 van toepassing was (en inhield dat voor bepaalde sectoren de arbeidsmarkttoets buiten beschouwing werd gelaten), eraan bijgedragen dat uit de MOE-landen een relatief groot aandeel vrouwelijke arbeidsmigranten met hun eveneens TWV-plichtige partner (en eventuele kinderen) de overkomst naar Nederland ondernam.

Daarnaast werd verondersteld dat vanwege de beperking die de partner van een TWV-plichtige arbeidsmigrant ondervindt in het recht om in Nederland te werken, vrouwelijke arbeidsmigranten (in vergelijking met mannelijke arbeidsmigranten) uit derde landen vaker gebruik zouden maken van de Kennismigrantenregeling dan van de TWV-procedure. Uit cijfers van de IND en het UWV Werkbedrijf over de jaren 2005 tot en met 2008 (betreffende het aantal verleende verblijfsvergunningen aan kennismigranten en het aantal geldig geworden TWV's met een geldigheidsduur langer dan 24 weken) bleek evenwel dat de vrouwelijke arbeidsmigranten in dezelfde mate als mannelijke arbeidsmigranten uit derde landen van de Kennismigrantenregeling gebruikmaakten.

Arbeidsmigratie in relatie tot gezinsmigratie

In het onderzoek is de rol van gezinsmigratie niet alleen in verband gebracht met de overkomst van vrouwelijke arbeidsmigranten, ook is nagegaan in welke mate recente arbeidsmigratie tot gezinsmigratie heeft geleid en in hoeverre deze gezinsmigratie ertoe heeft bijgedragen dat arbeidsmigranten langer in Nederland blijven. Op onder andere deze vraag wordt in het tweede deel van het rapport ingegaan. Voor de arbeidsmigranten die in 2000 en 2001 naar Nederland kwamen ($n = 31.202$) is nagegaan hoeveel gezinsmigranten zich vanaf het jaar 2000 tot en met 2006 bij hen hebben gevoegd. Over het geheel genomen was de gezinsmigratie volgend op de overkomst van de onderzochte groep arbeidsmigranten beperkt, al is daarbij opgemerkt dat het aantal geregistreerde gezinsmigranten van arbeidsmigranten uit de EU-16 en EVA-landen onrealistisch klein bleek. Het merendeel van de gezinsmigranten voegde zich binnen twee jaar bij de arbeidsmigrant. Zij arriveerden in hetzelfde jaar als de arbeidsmigrant of een jaar later. Het gemiddelde aantal gezinsmigranten dat zich voegde bij een arbeidsmigrant met de nationaliteit van een MOE-land was in die jaren relatief laag (0,45) en kleiner dan het gemiddelde aantal gezinsmigranten van

arbeidsmigranten uit derde landen (0,75). Echter, op de overkomst van arbeidsmigranten met de Poolse nationaliteit volgden wel iets meer gezinsmigranten, namelijk gemiddeld 0,66. Daarmee was de volgmigratie van gezinsleden van Poolse arbeidsmigranten groter dan de gezinsmigratie volgend op de overkomst van arbeidsmigranten met de Chinese (0,65) en Indiase (0,55) nationaliteit. Alleen bij Japanse arbeidsmigranten voegde zich binnen vijf jaar na binnenkomst gemiddeld meer dan één gezinsmigrant.

Om na te gaan of de overkomst van gezinsleden de verblijfsduur van arbeidsmigranten beïnvloedt, is de groep arbeidsmigranten die in het jaar 2000 naar Nederland kwam in de tijd (tot en met 2006) gevolgd. Daaruit kwam naar voren dat arbeidsmigranten die zonder gezin in Nederland verbleven een relatief grotere kans hadden om Nederland weer te verlaten dan arbeidsmigranten die met hun gezin in Nederland woonden. De emigratiekans was het hoogst voor arbeidsmigranten uit de EU-16 en EVA-landen die zonder gezin in Nederland verbleven. Voor arbeidsmigranten zonder gezin uit TWV-plichtige landen, waartoe in die tijd ook de MOE-landen werden gerekend, was de emigratiekans iets kleiner, maar wel aanzienlijk groter dan voor arbeidsmigranten die met gezin in Nederland verbleven. Wat deze laatste groep betreft woonde ongeveer de helft van de arbeidsmigranten uit een EU-16 of EVA-land die met hun gezin naar Nederland kwamen na zes jaar nog in Nederland. Hetzelfde geldt voor arbeidsmigranten met de nationaliteit van een derde land. Bij arbeidsmigranten uit de MOE-landen die met gezin in Nederland verbleven was de emigratiekans het kleinst. Bijna 70% van hen verbleef na zes jaar nog in Nederland.

De economische integratie van recente arbeidsmigranten

In het tweede deel van het rapport komt ook de economische integratie van recente arbeidsmigranten aan bod. Om de arbeidsmarktpositie van recente arbeidsmigranten en hun mee-gemigreerde gezinsleden te analyseren, hebben we ten eerste een immigratiecohort in de tijd gevolgd. Het gevolgde cohort bestond uit niet-Nederlandse arbeidsmigranten en hun mee-gemigreerde gezinsleden die in 2000 naar Nederland zijn gekomen en minimaal tot en met 2006 zijn gebleven. Het cohort omvatte in totaal 3.801 personen. Zoals te verwachten viel, hadden arbeidsmigranten en hun gezinsleden in de jaren na hun immigratie een relatief hoge arbeidsparticipatie. Toch was deze arbeidsparticipatie minder hoog dan men wellicht zou verwachten. Na vijf jaar had één op de vijf arbeidsmigranten geen betaalde werkomgeving meer. De arbeidsparticipatie van de gezinsleden van arbeidsmigranten was, in lijn der verwachting, lager dan die van de arbeidsmigranten zelf. Het percentage gezinsmigranten dat betaalde arbeid verrichtte, kwam – ongeacht de nationaliteit van de gezinsmigrant – niet in de buurt van dat van de totale in Nederland verblijvende bevolking in de leeftijd van 30 tot en met 60 jaar.

Met behulp van een multivariate analyse zijn vervolgens de determinanten van de kans op het hebben van betaald werk voor recente arbeidsmigranten en hun in Nederland verblijvende gezinsleden in kaart gebracht. Hiervoor zijn de immigratiecohorten 2000-2004 gevolgd van 2000 tot en met 2006, waarbij immigranten die weer emigreerden, of op een andere manier uit het panel wegvielen, zijn meegenomen voor de jaren dat ze in Nederland verbleven. Omdat in de beschrijvende analyse nauwelijks verschillen waren gevonden tussen de onderscheiden groepen nationaliteiten (EU-16- en EVA-burgers, personen met de nationaliteit van een MOE-land en derdelanders), zijn in de multivariate analyse de specifieke nationaliteit van de immigranten als onafhankelijke variabele in het analysemodel opgenomen.

Uit de multivariate analyse viel op te maken dat – voor wat de mannen betreft – van de onderscheiden nationaliteiten (Duitsers, Fransen, Britten, Polen, Amerikanen, Japanners, Chinezen en Indiërs), de Amerikaanse mannelijke migranten, na correctie voor een aantal achtergrondkenmerken, het minst vaak werk hadden. Japanse mannelijke migranten daarentegen waren relatief zeer vaak werkzaam. Hun kansverhouding op het hebben van werk, ten opzichte van het niet werkzaam zijn, was maar liefst 3,8 keer groter dan die voor Amerikaanse mannelijke migranten. Ook de overige onderscheiden nationaliteiten bleven hier ver bij achter. Mannelijke migranten met de Duitse nationaliteit kwamen met een *odds* ratio van 1,9 nog het dichtst bij hun Japanse seksegenoten in de buurt.

De uitkomsten van de multivariate analyse voor vrouwelijke migranten die als arbeidsmigrant of gezinslid van een arbeidsmigrant naar Nederland waren gekomen, gaven een volledig ander beeld. Daar waar Japanse mannelijke migranten verreweg het vaakst betaald werk hadden, hadden hun vrouwelijke landgenoten dat het minst. Hun relatieve kansverhouding op het hebben van werk was zelfs minder dan half zo hoog als die van Amerikaanse (en Indiase) vrouwelijke migranten, van wie de arbeidsparticipatie achterbleef bij die van de overige nationaliteiten. Poolse vrouwelijke migranten waren relatief het vaakst werkzaam, daarna volgden vrouwelijke migranten met de Duitse nationaliteit.

Terwijl de arbeidsparticipatie van niet-westerse allochtonen, in tegenstelling tot die van westerse allochtonen, nog te wensen overlaat, is de economische integratie van recente niet-westerse arbeidsmigranten en hun gezinsleden dus niet zonder meer beter of slechter te noemen dan die van hun westerse evenknieën. Er zijn wel aanzienlijke verschillen in de mate van arbeidsparticipatie van derdelanders, maar die verschillen lopen dwars door het onderscheid westers/niet-westers heen.

Toekomstige ontwikkelingen in de arbeidsmigratie en daaraan gerelateerde gezinsmigratie

Aangezien het voorspellen van toekomstige aantallen migranten erg moeilijk is en de onzekerheidsmarges dan ook erg groot zijn, hebben we ons in dit onderzoek beperkt tot een beschrijvende beschouwing van toekomstige ontwikkelingen in de arbeidsmigratie naar Nederland, zonder daadwerkelijke aantallen te noemen. In de toekomstschets is onderscheid gemaakt tussen de arbeidsmigratie, en daaraan gerelateerde gezinsmigratie, van hoog- en laagopgeleiden. Samenvattend denken we dat de immigratie van hoogopgeleiden naar Nederland op de korte termijn (tot 2020) iets zal toenemen. Deze toename zal niet al te groot zijn en op de langere termijn wel eens kunnen ombuigen naar een kleine afname. Ook de gezinsmigratie volgend op de arbeidsmigratie van hoogopgeleiden zal waarschijnlijk (getalsmatig) beperkt zijn.

Migratie van laagopgeleiden naar Nederland was de afgelopen jaren vooral een intra-EU-aangelegenheid, waarbij de nieuwe Midden- en Oost-Europese lidstaten de belangrijkste herkomstlanden waren. Zeer waarschijnlijk zal de Nederlandse arbeidsmarkt ook in de toekomst behoefte hebben aan laagopgeleide arbeidsmigranten. Het gaat hierbij nadrukkelijk niet alleen om laaggeschoolde arbeidskrachten, maar ook, en wellicht vooral, om arbeidskrachten op mbo-niveau. Omdat Nederlandse scholieren steeds vaker kiezen voor een hogere opleiding en Nederland (evenals vrijwel alle andere Europese landen) te maken krijgt met een periode van vergrijzing, zal de komende vijftientig jaar de vraag naar middelbaar- en laaggeschoolde arbeidskrachten toenemen, met name in de zorg, het onderwijs, de transport (en infrastructuur) en de bouw. De sterk toenemende vergrijzing in Midden- en Oost-Europa en convergerende welvaartsniveaus tussen Oost- en West-Europa zorgen ervoor dat het aanbod van Midden- en Oost-Europese arbeidskrachten die in het Westen in arbeidsintensieve sectoren willen werken in de toekomst afneemt. Door dit afnemende aanbod zal arbeidsmigratie uit Midden- en Oost-Europese landen in de nabije toekomst een niet veel grotere omvang aannemen dan het huidige niveau. In de toekomst zal een groter deel van de laagopgeleide arbeidsmigranten uit (niet-westerse) derde landen afkomstig zijn.

Een exact antwoord, ten slotte, op de vraag in hoeverre reeds in Nederland aanwezige arbeidsmigranten uit MOE-landen gezinsmigranten zullen genereren, blijft moeilijk. Ter indicatie kan een vergelijking worden gemaakt met arbeidsmigranten die in de jaren zestig en begin jaren zeventig naar Nederland kwamen. We denken dat het aantal gezinsmigranten per arbeidsmigrant uit een MOE-land tussen het aantal voor Turken en Marokkanen enerzijds en het aantal voor Zuid-Europeanen (Spanjaarden, Italianen) anderzijds zal liggen. Vermoedelijk zal het aantal dichter in de buurt van de laatstgenoemde groep liggen.